

Schwarz, Michal

[Malzahn, Melanie. The Tocharian verbal system]

Linguistica Brunensia. 2011, vol. 59, iss. 1-2, pp. 363-365

ISBN 978-80-210-5507-0

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115159>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Melanie Malzahn: The Tocharian Verbal System. Leiden & Boston: Brill Academic Publishers, 2010. 1063 s. ISBN 978-90-04-18171-7. 150 Euro.

Uběhly sotva tři roky a Melanie Malzahn vydává po mimořádně užitečném svazku *Instrumenta Tocharica* (Malzahn 2007, Schwarz 2009), další významné dílo. Tentokrát se jako jediná autorka zaměřila na obtížné téma tocharského slovesa. Bez přehánění můžeme knihu označit za „monumentální“. Pevné lesklé modré desky se stylovou fotografií tocharského rukopisu svírají 1063 + 22 úvodních stran s předmluvou (s. xix-), přehledem zkratk (xxi), hlavním textem v 37 kapitolách (s. 1–515), indexem tocharských slovesných tvarů (s. 517–1000), bibliografií (s. 1001–1045) a indexy slov z různých jazyků (s. 1047–1058) a citovaných míst toch. rukopisů (s. 1060–1063). Vídeňská autorka, působící v minulých letech i v Paříži a na Harvardu, si v knize klade za cíl systematické představení tocharského slovesa. Zatímco tocharská jmenná deklinace vykazuje řadu inovací (kromě základních gramatických pádů jsou ostatní vztahy vyjádřeny aglutinačně), tocharský slovesný systém je považován za archaicky konzervativní a má velký význam pro indoevropskou rekonstrukci. Za pozornost stojí, že Malzahnová napsala vlastně vůbec první dílo se synchronním popisem systémů obou tocharských jazyků A i B. Wolfgang Krause se před 58 lety! (1952) věnoval jen jazyku B a to ještě za situace, kdy byla většina B rukopisů nezpracována a proto ani nebyly k dispozici přesnější analýzy jejich stáří a dialektických variet. Dílo M. Malzahn je cenné ještě z dalšího důvodu: autorka má bohaté zkušenosti s analýzou tocharské varianty písma bráhmí, a vychází přednostně ze zápisu slovesných tvarů přímo v originálních rukopisech (a ne z jejich edicí), aby nepřejímala případná cizí chybná čtení. Metodologicky Malzahnová vychází z doporučení W. Wintera. Každý oddíl věnuje jedné gramatické kategorii a mnoho suboddílů samostatným příkladům konkrétních sloves. Většina částí hlavního textu knihy je podobně strukturovaná: 1. po shromáždění kompletních dat (i proto je v druhé části knihy téměř pětisetstránkový index komentovaných slovesných tvarů) nebo po uvedení paradigmatu Malzahnová provádí 2. srovnávací rekonstrukci proto-toch. systému na základě jevů sdílených jazyky A i B; dále 3. vnitřní rekonstrukci proto-toch. systému podle odlišností jazyků A i B; a nakonec 4. srovnává rekonstruovaný proto-toch. systém se stavem jiných indoevropských větví. K rekonstrukcím jiných větví Malzahnová záměrně přihlíží až nakonec, aby si nezkrátila interpretaci tocharských materiálů. V knize Malzahnová profesionálně odkazuje na dosl. „manuály“: jednak WTG = Krauseho (1952) *Westtocharische Grammatik – Verbum* a jednak na první díl TEB = *Tocharisches Elementarbuch*, která už má za sebou první půlstoletí (Krause & Thomas 1960).

První kapitolu **úvodního oddílu** Malzahnová věnuje systému tocharské fonologie ve vztahu k hláskovým zákonům (1–22). Po přehledech praindoevropských vokálů a konsonantů (u vokálů přidává i ranou a pozdní proto-tocharskou fázi) výchozích pro oba jazyky A i B sumarizuje nejaktuálnější diskusi k pravidlům hláskových změn včetně geminace. Druhá kapitola uvádí do problematiky gramatických kategorií tocharského slovesa (23–25); pro každé lze ze základního kořene utvořit kmeny pro *prézens* (zde 12 tříd; z přítomného kmene se dále odvozují: indikativ přítomny, imperfektum, gerundivum, abstrakta a participina s *-nt-* = akt./ *-m-* = méd.; v A navíc infinitiv), *subjunktiv / konjunktiv* (pro něj 10 tříd; odvozují se z něj subjunktiv, optativ, gerundivum, abstrakta a v B infinitiv), *préteritum* (8 tříd; tvoří i dokonavé préteritum), *imperativ* (7 tříd) a *participium préterita*. Třetí kapitola pojednává o slovesných koncovkách (26–49); po úvodním zjednodušeném přehledu indoevropských následuje přehled tocharských tvarů s diskusí o jejich diachronním vývoji. Ve čtvrté kapitole o *valenci* (50–99) jde Malzahnová s novým trendem (Winter 2005), který nepovažuje dělení na tzv. základní sloveso versus kauzativum (jak je známe např. z TEB1: 174–177) za přesné, protože sady tvarů slovesných kmenových alternací jsou v tocharštině ve skutečnosti 3. Respektive WTG i TEB uvádí pro kauzativum dvě paradigmata, ale některé formálně „kauzativní“ tvary postrádají kauzativní funkci. Kromě základního *grundverb* proto Malzahnová

omezuje již zavedený termín *kausativum* jen na „skutečné“ případy přítomné IX. třídy pro toch. B + přeteritní II. a IV. třídy pro toch. A i B. Navíc zavádí nový morfologický termín *antigrundverb*. Pro toto nové ve srovnání s kausativem méně produktivní paradigma opozitně tranzitivního typu jsou nejcharakterističtější přítomné VIII. třídy a přeteritní III. třídy v obou toch. jazycích. Nově „omezené“ kausativum Malzahnová definuje jako „druhé (nebo třetí) slovesné paradigma s ne-antigrundverbními tvary kořenů“, tj. musí jim scházet *s*-přezens VIII. třídy, I. a II. (nebo ještě VII. v toch. A) třída subjunktivu nebo III. třída přeterita (s. 51). Na str. 58 upřesňuje omezení termínu kausativní jen na ty slovesné tvary „that denote marked agentive external causation, i.e., which render concepts such as ‘make kill’, ‘make go’, ‘make breathe’, and, of course, also ‘make breath (tr.)’, but not to forms denoting unmarked external causation, i.e., which render concepts such as ‘break (tr.)’ = ‘make break (itr.)’“, protože kausativa jsou podle definice buď „tranzitivní slovesné tvary nebo neegativní intransitivní slovesa, ale ne intransitivní tvary ne-kausativních sloves“. K rozlišení 4 typů kausativ Malzahnová užívá již zmíněný termín *valence* (případy kombinací tranzitivity / intransitivity, aktiva / pasiva). Například v tocharštině i mnoha jiných jazycích odpovídá aktivum tranzitivní valenci a médium intransitivní, tzn. tocharské médium může mít „anti-kausativní“ funkci (s. 87). Na stranách 66–71 Malzahnová uvádí příklady významů sloves pro doložené základní, antigrundverbni a kausativní kmenové alternace. U slovesa toch. B *wätk^(a)*- má základní kmen významy „decide / be decided / differ (itr.)“, antigrundverbni kmen významy „separate / decide“ a kausativní kmen význam „command“; podobně sloveso toch. A+B *wik^(a)*- má základní kmen s významem „disappear“, antigrundverbni „avoid (itr.)“ a kausativní „drive away / remove“ (s. 69). Poslední pátou kapitolu úvodního oddílu uzavírá téma slovesného rodu (100–110), které není zcela projasněné ještě ani v indoevropské. Po stostránkovém úvodu Malzahnová pokračuje k oddílům s vlastním tocharským systémem.

Analýzy jednotlivých případů jsou v celé zbývající knize rozděleny vždy na dvě části: po přehledu synchronních dat následuje jejich diachronní zpracování s podrobnou diskusí a v závěru srovnání s příklady z jiných indoevropských větvi – často z řečtiny. Oddíl věnovaný **přeteritu, imperfektu a participiu přeterita** tvoří hlavně kapitoly šestá až třináctá (111–231) o nulté až sedmé přeteritní třídě; každá odpovídá jednomu slovesnému typu a v záhlaví je k číslu třídy připojena specifikace: 0. třída základního kořene, I. *ā*-třída, II. třída bez bližšího určení, III. *s*-třída, IV. *ṣṣā*-třída, V. *ññā*-třída, VI. tematická třída, VII. *iyā*-třída. 14. kapitola pojednává ve stejném stylu o participiu přeterita (232–251) a 15. o imperfektu (252–264). Zajímavý je imperfektní tvar ve formě optativu, označující minulý čas; vyskytuje se totiž i ve středoiránských jazycích a Malzahnová (s. 252) v návaznosti na Pinault spekuluje i o případném iránském vlivu na tocharštinu. Oddíl **subjunktivu** otevírá 16. kapitola o tocharském subjunktivu nejprve jen obecně (265–268). Tocharské subjunktivní kmeny jsou buď identické s přítomnými, nebo ve srovnání s nimi méně komplexní. Většina tocharských subjunktivů se vyvinula přímo z praindoevropských tvarů (s. 265n.). Následují kapitoly o privativu (269–273), a o subjunktivních formách první až osmé třídy (274–345); subjunktivy deváté až dvanácté třídy jsou pojednány v oddílu přítomnu, kterému předchází pojednání optativu (346–354). Závěrečný oddíl **přítomnu** (355–495) se dotýká všech dvanácti tříd a participia; vložena je kapitola (460–466) s kořenovou příponou *-tk*. Poslední kapitola je věnována třídám imperativu (s. 496–516). Je nutné upozornit, že to, co Malzahnová na více než pěti stech stranách prezentuje, není jazykový materiál „manuálů“ TEB a WTG, ale interpretace, lingvistická analýza a metaanalytická diskuse s tocharologickými autoritami jako jsou Adams, Pinault a ze starších George Sherman Lane (1902–1981), k jehož dílu má monografie M. Malzahnové nejbližší. S texty rukopisů se v knize až na výjimky vůbec nepracuje.

Druhou více než polovinu knihy tvoří **indexy** a **bibliografie**. Zatímco bibliografie a dva krátké závěrečné indexy jsou standardní, hlavní slovesný index (s. 517–1000) není pouhým abecedním

soupisem slovesných tvarů. Naopak pod mnoha hlavičkami hesel základních kořenů se většinou skrývá analytický a kritický text, který si co do rozsahu a náročnosti nezadá s hlavním oddílem. Kromě klasifikace a přesnějšího určení některých tvarů přichází na řadu i různocnění špatně čitelných pasáží rukopisů.

Za přípravou nové knihy Melanie Malzahnové muselo být neskutečné množství základní tvrdé práce. Dnes již velmi zkušené a přitom ještě mladé autorce nešlo o obsáhnutí a dokonalejší zpracování manuálů. Ty zůstávají pro práci s rukopisy nadále důležité. Význam knihy je jednoznačně v indoeuropeistické aktualizaci tocharštiny. Knihu ani není nutné indoeuropeistům doporučovat, protože se bez ní jednoduše neobejdou. Pro odlehčení by se snad jen mohlo najít příhodnější označení nové kategorie *antigrundverb*; aby snadněji klouzala po slovanských mluvidlech. Přestože Malzahn publikovala obě hlavní díla v Heidelbergu a v Leidenu, jejím hlavním působištěm zůstává nadále Vídeň, kde se jí podařilo získat grant na digitalizaci a zpřístupnění dalších tocharských rukopisů. Ve Vídni nyní působí i M. Peyrot, autor důležité knihy o variaci v toch. B. Akcelerace tocharologických studií ve Střední Evropě nás může jen těšit.

Zkratky: itr. intransitivní, toch. tocharský, tr. tranzitivní.

Literatura:

- Carling, Gerd & Pinault, G.-J. & Winter, Werner (eds.). 2009. *Dictionary and Thesaurus of Tocharian A. Volume 1: A-J*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Krause, Wolfgang. 1952. *Westtocharische Grammatik. Band I. Das Verbum*. Heidelberg: Carl Winter.
- Krause, Wolfgang & Thomas, Werner. 1960. *Tocharisches Elementarbuch. Band I. Grammatik*. Heidelberg: Carl Winter.
- Malzahn, Melanie (ed.). 2007. *Instrumenta Tocharica*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Peyrot, Michaël. 2008. *Variation and change in Tocharian B*. Leiden Studies in Indo-European 15. Amsterdam & New York: Rodopi.
- Schwarz, Michal. 2009. Malzahn, Melanie (ed.): *Instrumenta Tocharica*. (Indogermanische Bibliothek, Erste Reihe: Lehr- und Handbücher.). Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2007, 342 stran. ISBN: 978-3-8253-5299-8. *Linguistica Brunensia* 57, 280–283.

Poděkování:

Příspěvek vzniknul v rámci výzkumného záměru Střediska pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních (MSM 0021622435) a díky grantu MUNI/21/BLA/2011.

Michal Schwarz
schwarz.michal@yahoo.com

Christian Timm: Europäischer Strukturalismus in der spanischen Grammatikographie. Tübingen: Narr Verlag 2010. (Tübingen Beiträge zur Linguistik, 516.) 376 S. ISBN 978-3-8233-6472-6 68 Euro

Es ist unbestritten, dass der spanische Strukturalismus im Allgemeinen wenig bekannt ist. Wer auch heute noch strukturalistische Gedanken für inspirierend hält, greift daher mit Interesse nach der Monographie von Christian Timm, ursprünglich einer Habilitationsschrift an der Universität Leipzig, über die ich hier kurz berichten möchte.

Der Inhalt des Buches ist der folgende. In der Einleitung werden das Thema des Buches skizziert und begründet und zugleich auch der Inhalt der Studie resümiert (*Einleitung*; S. 9–19). Nach